

FİLOZOFLARIN ERDEMLERİYLE DEĞERLER EĞİTİMİ

Doç. Dr. Çiğdem KAN

...Geleceğin Fikirleri...

FİLOZOFLARIN ERDEMLERİYLE DEĞERLER EĞİTİMİ

Yazar
Çiğdem KAN

ISBN: 978-625-94130-5-1

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'ne aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Sayın okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

Yayın Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI
Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Sadık HANGÜL
1. Baskı: Ankara | Kasım, 2023

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizetk yayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA,

Tel: 0 312 395 85 71

Matbaa Sertifika No: 47479

FİLOZOFLARIN ERDEMLERİYLE DEĞERLER EĞİTİMİ

Doç. Dr. Çiğdem KAN

Çiğdem KAN

1971 yılında Elazığ iline bağlı Keban ilçesinde doğdu. 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra, 1999 yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda göreve başlamıştır. Yükseköğretim Kurumu tarafından, Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini tamamlamak üzere 2000 yılında Gazi Üniversitesi'nde görevlendirilmiştir. 2002 yılında, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda "Problem Çözme Yönteminin İlköğretim İkinci Kademe Sosyal bilgiler Dersinde Öğrenci Başarısına Etkisi" adlı teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. 2009 yılında ise, "Sosyal Bilgiler öğretmen Adaylarının Küresel Sorunlarla İlgili Tutumları ve Ders Programlarına Yönelik Önerileri" adlı doktora teziyle aynı üniversitede doktora eğitimini tamamlamıştır. Halen, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler bölümünde Doçent Doktor olarak görevini sürdürmektedir. Araştırmacının çok sayıda ulusal ve uluslararası düzeyde yayını bulunmaktadır.

İletişim:Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü Sosyal bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, ckan@firat.edu.tr , ORCID: 0000-0001-8513-7740

ÖN SÖZ

Küresel gelişme ve değişmelerle birlikte daha maddiyatçı ve egoları ön planda olan insan profilinin topluma ve dünyaya zarar vereceği bir gerçektir. İnsanların, sadece kendilerini düşündükleri bir dünya bir gün yaşanmaz hale gelecektir. Bu gerçekten hareketle, yeniden erdemleri olan bir vatandaş ve toplum inşasında eğitime önemli görevler düşmektedir. Bilişsel ve duyuşsal yönleriyle erdemleri içselleştirmiş olan vatandaşların yetiştirilmesi bu nedenle önemlidir.

Karakter ve değerler eğitime yönelik amaç doğrultusunda ilk ve ortaöğretim programlarında gerekli etkinlik ve uygulamalar yapılmaktadır. Bunların daha etkili olması için karakter ve değerler eğitimi konusunda lisans programları daha nitelikli olmalıdır. 2018-2019 öğretim yılından itibaren, yenilenmiş olan öğretmenlik lisans programlarında Karakter ve Değerler Eğitimi adında bir derse de yer verilmiştir. Bu kapsamda, kitabın içeriğinin Karakter ve Değerler Eğitimi dersine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kitabın hedef kitlesi olarak öğretmen, öğretmen adayları, araştırmacılara katkı sunmayla birlikte, bir kişisel gelişim kitabı olarak her bireyin öğrenmesi gereken tarihsel birikimi özet niteliğinde sunmaktadır.

Kitap için öncelikle eğitimim süresince benden hiçbir fedakârlığı esirgemeyen aileme teşekkür ederim. Ayrıca, eğitime katkı sunan bütün öğretmenlerime şükranlarımı sunarım. Fikir alışverişinde bulunduğum meslektaşlarıma ve birer öğretmen adayı olan öğrencilerime teşekkür ederim.

Doç. Dr. Çiğdem KAN

KİTAP HAKKINDA GENEL BİLGİ

Değerler, toplumu ayakta tutan temel yapı taşlarıdır. Değerleri olmayan bir toplum, toplum olma niteliklerini henüz kazanmamıştır. Eğitimin temel işlevlerinden birisi de, kültürel değerleri teknolojik gelişmelere uygun olarak yeniden dönüştürme sürecine katarak topluma aktarmaktır. Değerler eğitimiyle bütünleşmiş olan derslerden birisi de sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler, hem içerik zenginliği hem de programda yer alan temel değerlerle olmazsa olmaz derslerden birisidir.

Kitabın birinci bölümünde genel olarak erdem, değerler, karakter eğitimi ve sosyal bilgiler konuları üzerinde durulmuştur. Toplumdan topluma değişmeyen evrensel insani değerlere erdem denir. Erdem için kişinin ahlaki olgunluğa ulaşmasıdır da denilebilir. Bazı düşünürlere göre, erdem aslında bir idealdir. Hiçbir zaman gerçek anlamda erdemli olunamaz. Filozofların başlıca ortak erdemleri hikmet, şecaat, iffet, adalet olarak belirlenmiştir.

Değerler eğitiminde, çocuğun dünyaya bakış açısını şekillendiren ilk kurum olan ailenin ve daha sonraki süreçte okulun işlevi oldukça önemlidir. Yapılan araştırmalar, değerler eğitiminde bazı sorunların yaşandığını göstermektedir. Bu sorunlar, aile kaynaklı olduğu gibi okulun alt yapı sorunları ve program kaynaklı olabilmektedir. Küreselleşme sürecinin de, değerler eğitimine olumlu ve olumsuz yansımaları olmuştur.

Karakter eğitimi ise, erdemlerin bireye bilinçli olarak öğretilmesidir. Daha nitelikli bir toplum için iyi karakter özellikleri taşıyan erdemli bireylerin yetiştirilmesi gerekir. Son dönemlerde insanlar arasında sevgi, saygı, güven duygularının azaldığı görülmektedir. Toplumların geleceğinin ise her açıdan kendini iyi yetiştirmiş, karakterli ve erdemli insanlara bağlı olduğu söylenebilir.

Kitabın ikinci bölümünde Sokrates'ten önceki filozofların ahlak görüşleri ile Sokrates, Stoa'lılar, Platon, Aristoteles, Yahya İbn Adi, İslam dünyası, Yusuf Has Hacip, El-Kindi, Zekeriyâ Er Razi, Farabi, İbn-i Sina, İbn Miskeveyh, İbn Bâcce, İbn Rüşd, İbn Haldun, Gazali, Kınalızade, Mevlana'nın erdem ya da fazilet hakkındaki düşünceleri sunulmuştur.

Erdemli insan konusunda batı filozofları ve şark mütefekkirlerinin görüşlerini genel olarak incelediğimizde; Sokrates'den önceki filozoflardan Demokritos'a göre, yaşamın zevklerine kendini kaptıran insan mutlu olamaz ve ruh dinginliğine ulaşamaz. Sofistlere göre, erdem tüm insanların öğrenebileceği ve öğretebileceği bir şeydir. Onların bu düşünceleri Yunan toplumunun, kişilerin siyasi iktidara sahip olabilmeleri için belli bir sınıf ya da soya mensup olmaları gerektiği konusundaki inançları üzerinde sarsıcı bir etki yaratmıştır. Sokrates'e göre, iyiyi kötü olan şeyden ayıran kimse erdemlidir. Bilge insan, kendini tanıır

neyi bilip neyi bilmediğini bilir, başkaları konusunda da bu ayırımı yapabilir ve bu şekilde yanlışlığa düşmez. Stoa'lılara göre bilge olanda bir budalalığa, budala olanda da bir erdemliliğe rastlanılamaz. Sadece bilge özgürdür, güzeldir, zengin ve mutludur. Platon'a göre erdem, insanın üst düzeyde taşınması gereken niteliklerdir. Ona göre, insanların sadece doğuştan iyi olması yeterli değildir, iyi insan yetiştirmek için eğitime ihtiyaç vardır. Aristoteles'e göre, erdemsizliğin nedeni bilgisizlik olamaz, insanlar bilinçli olarak erdemi ya da erdemsizliği seçerler. Yahya İbn Adi'ye göre, yetkin insan herhangi bir reziletle kirlenmemiş faziletli olan kimsedir.

İslam'da erdem ya da fazilet, kavramı insanı mutlu eden iyiliktir. İnsan-ı kâmil, ahlak olarak rol model olan kişiliği temsil eder. Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig'de, erdemleri zıtlarıyla birlikte değerlendirerek hem yapılması hem de kaçınılması gerekenleri okuyucuya birlikte sunmuştur. El-Kindi'ye göre, insan erdemli davranışlar konusunda yaratıcıyı örnek almalıdır. İnsan, maddi isteklerinden kurtulur ve varlığın hakikatini bulmaya çalışırsa yaratıcıya benzer ve iyi insan olur. Razi'ye göre, akıllı insan kendi doğasından kaynaklanan çirkin davranışlardan uzaklaşabilir. Farabi'ye göre, sadece belli özelliklere sahip olan toplumun fertleri erdemli olabilir. Yani erdemli olmak için, erdemli bir toplumda yaşamak gerekir. İbn-i Sina'ya göre, erdemli bir yaşam sürebilmek için insanın bilgiyle nefesine egemen olması gerekir. İbn Miskeveyh'e göre, ahlakın en yüksek amacı Allaha yakın olmaktır. Allaha yakın olmak için, ona benzer işleri yapacak yüce bir ruha sahip olmak gerekir. İbn İbn Bâcce'ye göre erdemli bir birey, insanların çok fazla dünyevileştiği ve maddiyatın ön planda olduğu bir toplumda değerlerini korumak için yalnızlığı tercih etmelidir. Yalnız adam, bilimle uğraşmalı ve başka bir yere göç etmelidir. Bu yalnızlık, kötü eylemlerden kaçınmak amaçlı iradi bir yalnızlıktır. İbn Rüşd'e göre, devletin temel görevi vatandaşlar arasındaki erdemlerin yaygınlaşmasını sağlamaktır. Bu amaçla devlette biri ikna (eğitim), diğeri de zorlama olmak üzere iki yol takip edilebilir. İbn Haldun, insanın yaşadığı ortamın sosyo-ekonomik yapısından ahlakının etkilendiğini belirtmiştir. Bu etki, insanla ilgili bütün yapıları belirleyecek düzeyde etkilidir. Gazali'ye göre, yetkinleşmenin amacı Allah rızasını kazanmak ve ona layık bir kul olmaktır. Kınalızade'ye göre, insanın mutluluğa ulaşması için iki şeye sahip olması gerekir. Birincisi iyi bir itikada sahip olmaktır. Bunun için ilahiyat ilmini almak gerekir. İkincisi ise, iyi ahlak sahibi olmak ve güzel işler yapmaktır. Mevlana'ya göre, insan kendi değerinin farkına vardığında, Allah'ın yüceliği karşısında saygıyla eğilip onu sevecektir. Kendisini tanıyan insanın, diğerlerine karşı davranış ve tutumlarının olumlu olacağını, onların kusurlarıyla uğraşmayacağını dile getirmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde, gelişen ve değişen bir dünyada eğitim sistemlerinin yeniden kendisini sorgulaması ve daha verimli bir süreç için yeniden gözden

geçirilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca, sosyal bilgiler dersinde kazandırılması gereken erdemler açıklanmıştır.

Eğitim, daha yaşanabilir bir dünyayı inşa etme amacıyla olmalıdır. Toplumsal olarak benimsediğimiz ve uyguladığımız iyi değerleri, gelecek nesillere de benimsetmek temel görevlerimizden birisidir. İnsanların, daha fazla bireysel düşündükleri ve biz bilinci yerine ben bilinciyle hareket ettikleri günümüzde, toplumsal bilince sahip ve değerleri içselleştirmiş olan fertlere daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Sadece akademik anlamda başarılı olma yeterli değildir. Önemli olan her anlamda kendisini geliştirmiş erdemli bireyleri topluma kazandırmaktır. Karakter ve değerler eğitiminin amaçlarından birisi de budur.

Bu eser öğretmen yetiştirme lisans programlarında yer alan Karakter ve Değerler Eğitimi dersi için bir kaynak niteliği taşımaktadır. Kitap, filozofların penceresinden herkesin rahatlıkla okuyup anlayabileceği ve yaşantısında uygulayabileceği bir erdemler derlemesi niteliğindedir. Kitabın hedef kitlesi olan öğretmen adaylarına, öğretmenlere, araştırmacılara ve herkese faydalı olmasını dileriz.

Kitabın, erdemli yaşamayı içselleştirmiş bir insanlık ve daha yaşanabilir bir dünyaya katkı sağlayacağı umuduyla...

Doç. Dr. Çiğdem KAN

Kasım 2023, Elazığ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	V
KİTAP HAKKINDA GENEL BİLGİ	vii

I. BÖLÜM

1. Giriş	1
1.1. Erdem, Ahlak ve Vicdan Kavramları	2
1.2. Değer kavramı ve özellikleri	6
1.3. Değerler Eğitiminin İki Taşıyıcısı: Okul ve Aile	10
1.4. Değerler Eğitiminde Yaşanan Sorunlar	11
1.5. Karakter Eğitimi	15
1.6. Sosyal Bilgiler	19
1.7. Sosyal Bilgilerde Değerler Eğitimiyle İlgili Yapılan Araştırmalar	21

II. BÖLÜM

2. Batı Filozoflarının Erdem Hakkındaki Görüşleri ve İslam Dünyası	27
2.1. Demokritos (M.Ö. 460-370)	27
2.2. Sofistler	28
2.3. Sokrates (469-399)	30
2.4. Stoacı Apathia	35
2.5. Platon (M.Ö. 427-347)	38
2.6. Aristoteles (384-322)	45
2.7. Yahya İbn Adi (896-974)	53
2.8. İslam Dünyası	55
2.9. İslam'da Olgun İnsan (İnsan-ı Kâmil)	58
2.10. Kur'anı Kerime Göre Üstün İnsan Nitelikleri	63
2.11. Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig	66
2.12. El-Kindi (185-252)	71
2.13. Zekeriyya Er-Razi (865-924)	75
2.14. Farabi (870-950)	80
2.15. İbn Sîna (980- 1037)	88
2.16. İbn Miskeveyh (932-1030)	93
2.17. İbn Bâcce (1077-1138)	98
2.18. İbn Rüşd (1126 - 1198)	102
2.19. İbn Haldun (1332 - 1406)	104
2.20. Gazali (1058 - 1111)	108

2.21. Kinalızade (1510-1572)	111
2.22. Mevlana (1207-1273)	115
II. BÖLÜM	
3. Eğitim ve Etik	121
3.1. Erdemli İnsan ve Sosyal Bilgiler	123
KAYNAKÇA	127